Beşiktaş Yenimahalle, Şerbethane sokağındaki evinden kaldırıldı; âyini Beşiktaş Meryem Ana (Panagia) Kilisesi'nde icra edildi (Karaca, s. 371-381).

Büyük oğlu Aleko Kasap 13 Eylül 1871'de Beşiktaş'ta doğdu. Mekteb-i Sultânî'yi 1890'da bitirdikten sonra (Berküren, II, 429) 1 Temmuz 1891'de Hariciye Nezâreti Tahrîriye Kalemi'ne girdi. Cumhuriyet'in ilânına kadar bu görevde kaldı.

Eserleri. Telifleri. 1. *La question des réformes et des garanties* (Constantinople 1876). **2.** *Lettres à S. E. Said Pacha* (Paris 1877). **3.** *Sarı Yûsuf (Haydut Yûsuf).* Bu romanın bir nüshasının Yıldız Sarayı Kütüphanesi'nde, bir nüshasının da Teodor Kasap'ın Paris'te yaşayan küçük oğlu Diyojen'de bulunduğu kaydedilmektedir (*Akşam,* nr. 9574). **Adapte ve Çevirileri. 1.** *Monte Kristo* (I-VI, İstanbul 1288-1290). Alexandre Dumas Père'in *Le comte de Monte Cristo* adlı romanının çevirisidir. **2.** *Pinti Hamid* (İstanbul 1290, Molière'in *L'Avare* [1668] adlı komedisinden adaptedir). **3.** *İşkilli Memo* (İstanbul 1291, Molière'in *Sganarelle ou le Cocu imaginaire* [1660] adlı bir perdelik manzum oyunundan adaptedir). **4.** *Para Meselesi* (İstanbul 1292). Alexandre Dumas Fils'in *La Question d'argent* (1857) adlı komedisinden çevrilmiştir. Adapte ettiği oyunlar yanında *Diyojen* ve *Hayâl* gazetelerinde tiyatro üzerine yazılar yazmış, tiyatronun âdeta bir ahlâk okulu olduğu fikrini savunmuştur. Güllü Agop'un Osmanlı Tiyatrosu'nda sahnelediği oyunları Fransız ahlâk ve yaşayışını yansıtması, kötü çevrilmiş olması ve oyuncuların Türkçe telaffuz bozuklukları bakımından eleştirmiştir. Tanzimat'la beraber Batı'dan gelen tiyatroya karşı orta oyunu ve Karagöz'ü savunmuş, bu yerli damarın zamanın ihtiyacını karşılayacak şekilde ıslah edilmesini ve oynamakta olduğu avlulardan modern tiyatro sahnesine çıkarılmasını istemiştir.

Teodor Kasap, Galata Yenicami caddesindeki Zincirli Han'da *Diyojen*'i (Rumca'sı *O Diogenis,* Fransızca'sı *Le Diogène*) (24 Kasım 1870 – 10 Ocak 1873, 183 sayı), Rumca baskısı *O Kudunatos* (5 Haziran 1873 – 19 Temmuz 1873, 29 sayı) başlığını taşıyan *Çıngıraklı Tatar*'ı (5 Nisan 1873 – 18 Temmuz 1873, 29 sayı), Fransızca'sı *Polichinelle,* Rumca'sı *O Momos,* Ermeni harfli Türkçe baskısı *Kheyal* (3 Kasım 1873 – 5 Ocak 1874, 10 sayı) şeklinde olan *Hayâl*'i (30 Ekim 1873 – 30 Haziran 1877, 368 sayı) çıkarmıştır. Galata Zindankapı Bıçakçılar sokağı 56 numarada, haftada iki defa dört sayfa olarak neşredilen *Hayâl*'de yer yer Ermenice yazılar da bulunmaktadır. Karikatürler N. Berberian imzasını taşır. Teodor Kasap yayımladığı *İstikbâl* (22 Ağustos 1875 – 21 Şubat 1877, 236 sayı) gazetesi yanında Petko R. Slaveykov'un redaktörlüğünde çıkan *Zvınçatiy glumço* (zilli avanak) (1873); *Şutos* (şakacı) (1873-1874), *Kosturka* (paslı bıçak, 1874) adlı Bulgarca mizah gazetelerinin de sahibidir (Mevsim, sy. 2 [2008], s. 190).

BİBLİYOGRAFYA :

Genikon Mitroon Thanaton (Genel ölüm kütük defteri s. 430), Fener Rum Patrikhânesi Arşivi; Turgut Kut'un arşivindeki Teodor Kasap ile ilgili Türkçe, Fransızca ve Rumca belgeler; Mehmed Zeki Pakalın, "Teodor Kasap", *Sicill-i Osmânî Zeyli* (haz. Ali Aktan), Ankara 2009, XVIII, 44-46; Selim Nüzhet [Gerçek], *Türk Gazeteciliği,* İstanbul 1931, s. 52, 60-61, 70-71; N.(ikiforos) Moshopulos, *La presse dans la renaissance balkanique,* Atina 1932, s. 141-144; a.mlf., "Teodoros Kasapis 1836-1897", *Eteria Thrakikon Meleton. Arhio tu Laografiku ke Glosiku Thisavru,* sy. 32, Atina 1966, s. 3-6; a.mlf., "Teodor Kasapis ö. 1897", *Megali Elliniki Engiklopedia,* Atina 1930, XIII, 931; Köprülü, *Araştırmalar,* s. 267-272; Midhat Cemal Kuntay, *Namık Kemal (Devrinin İnsanları ve Olayları Arasında),* İstanbul 1944, I, 586-596; Münir Süleyman Çapanoğlu, *Basın Tarihimizde İlave,* İstanbul 1960, s. 62-65; Asaf Tugay, *İbret: Abdülhamid'e Verilen Jurnaller ve Jurnalciler,* İstanbul 1961, I, 124-125; *Nâmık Kemâl'in Husûsî Mektupları* (haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara 1967-69, I-II, tür.yer.; Ebüzziyâ Mehmed Tevfik, *Yeni Osmanlılar Tarihi* (haz. Ziyad Ebüzziya), İstanbul 1974, III, 45, 243; Zeynep Kerman, *1862-1910 Yılları Arasında Victor Hugo'dan Türkçeye Yapılan Tercümeler Üzerinde Bir Araştırma,* İstanbul 1978, s. 357, 393; F. W. J. Hemmings, *The King of Romance. A Portrait of Alexandre Dumas,* London 1979, s. 186-187; Hamdi Özdiş, *Tanzimat Devri Mizah Gazetelerinde Batılılaşma ve Toplumsal-Siyasal Eleştiri: Diyojen (1870-1873) ve Çaylak (1876-1877) Üzerine Bir Araştırma* (yüksek lisans tezi, 2004), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., *Osmanlı Mizah Basınında Batılılaşma ve Siyaset (1820-1877),* İstanbul 2010; a.mlf., "Teodor Kasab ve İstikbâl Gazetesine Dair Notlar", *Kebikeç,* sy. 20, Ankara 2005, s. 5-26; a.mlf., "Yeni Osmanlılıktan İttihatçılığa Bir Portre: Esad Efendi (1842-1901)", *a.e.,* sy. 26 (2008), s. 7-36; Tahsin Berküren, *Galatasaray Mezunları 1871-2006,* İstanbul 2007, II, 429; Zafer Karaca, *İstanbul'da Tanzimat Öncesi Rum Ortodoks Kiliseleri,* İstanbul 2008, s. 371-381; Hikmet Feridun Es, "Tanımadığımız Meşhurlar: Türkiyede İlk Mizah Gazetesini Çıkaran Adam", *Akşam,* 13-28 Haziran 1945; Niyazi Ahmet Banoğlu, "Aleko Kasap'tan Ali Ekrem'e Yazılmış Bir Mektup", *Tarih Dünyası,* sy. 62, İstanbul 1965, s. 188-189; H. Refik Ertuğ, "Teodor Kasab ve Hayal", *Hayat Tarih Mecmuası,* X/6, İstanbul 1974, s. 24-28; Kevork Pamukciyan, "Mizahi 'Hayal' Gazetesinin Ermeni Harfli Türkçe Baskısı", *TT,* sy. 42 (1987), s. 356-360; "Hayal Mecmuası Sahibi Teodor Kasab'ın Mahkûmiyet İlâmı", *Güldiken,* sy. 1, İstanbul 1993, s. 120-122; J. Strauss, "The Millets and the Ottoman Language: The Contribution of Ottoman Greeks to Ottoman Letters (19th-20th Centuries)", *WI,* XXXV/2 (1995), s. 189-249 (Türkçe çevirisi, "Milletler ve Osmanlıca: Osmanlı Rumlarının Osmanlı Edebiyatına Katkısı, 19. ve 20. Yüzyıllar" [trc. Ayten Sönmez], *Kritik,* sy. 2, İstanbul 2008, s. 132-138); Erol Üyepazarcı, "Türk Basınının İlk Mizah Dergisi: Çıngıraklı Tatar", *Müteferrika,* sy. 21, İstanbul 2001, s. 27-44; a.mlf., "II. Abdülhamid'in Çevirttiği Polisiye Romanlar", *a.e.,* sy. 28 (2005), s. 30; a.mlf., "II. Abdülhamid'in Özel Kütüphanesi", *a.e.,* sy. 32 (2007), s. 107-108; a.mlf. – Raşit Çavaş, "II. Abdülhamid'in Polisiye Roman Merakı ve Çevirttiği Polisiye Romanlar", *a.e.,* sy. 22 (2002), s. 97-116; Stratis D. Tarinas, "İstanbul Türk Basınında Rum Gazeteci ve Yayıncılar", *TT,* sy. 236 (2003), s. 24-28; a.mlf., "Kasapoğlu (Kasapis) Teodoros", *Engiklopedia to Elliniko Tipo 1784-1974,* Atina 2008, I, 529-531; Hamza Çakır, "Tarihimizde İlk Mizah Dergisi Diyojen'i Kapatma Cezasına Yine Mizahi Yoldan Gösterdiği Tepkiler", *SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* sy. 15, Konya 2006, s. 161-172; Hüseyin Mevsim, "19. Yüzyıl Bulgar Uyanış Çağı ve Bulgar Kitapları Dergisi (1858-1862)", *Kritik,* sy. 2 (2008), s. 184-198; İhsan Sungu, "Diyojen Gazetesi", *AA,* I, 339-341; a.mlf., "Teodor Kasap 1835-1905", *a.e.,* I, 126-127; "Teodor Kasap (1835-1905)", *TA,* XXXI, 94-95; Fahir İz, "Ḳaṣāb, Teodor", *EI²* (İng.), IV, 681-682.

TURGUT KUT

TEPEDELEN

Arnavutluk'ta tarihî bir kasaba.

Bugün Tepelenë adıyla bilinen kasaba, Arnavutluk'un güneyindeki dağlık kesimde Klisure (Këlcyrë) kanyonunun batı girişindeki Drino ve Vjosë (Viyose) nehirlerinin birbirine kavuştuğu yerin yakınında küçük bir yerleşme yeri olarak kurulmuştur. Tarih boyunca Güney Arnavutluk'un anayol güzergâhına hâkim bir mevkide stratejik bir öneme sahip olmuştur. Küçük kasaba Ergirikasrı'nın (Gjirokastër / Argyrokastro) 32 km. kuzeyinde, Avlonya'nın (Vlorë) 80 km. güneydoğusunda ve Yanya'nın (Ioannina) 100 km. kuzeybatısında yer almaktadır. Tepedelen, 897 Ramazanında (Temmuz 1492) buraya gelerek bayramı geçiren ve Arnavutluk dağlarındaki âsilerle çarpışan II. Bayezid tarafından tesis edilmiştir. Oruç Bey yukarıdaki tarihi vermekte ve padişahın paşaları ve askerleriyle Depedelen Hisarı'nda bulunduğunu belirtmektedir (*Oruç Beğ Tarihi,* s. 151). Hoca Sâdeddin Efendi de II. Bayezid'in Tepedelen'de yirmi dört gün kaldığını yazar. II. Bayezid'in kaldığı 56 × 40 m. ölçüsündeki küçük kale hâlâ ayaktadır. Burası muhtemelen, bir Roma şehri olan Antigoneia'nın yerinde, Ortaçağ'dan kalma bir kalenin

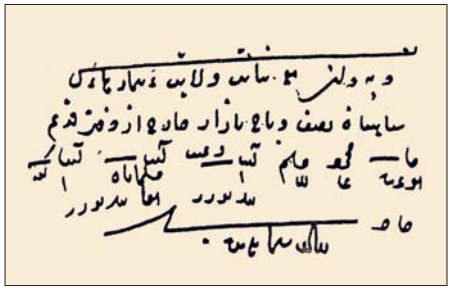

Tepedelen'in 926 (1520) yılındaki nüfus icmalini gösteren tahrir kaydı (BA, *TD*, nr. 94)

üzerinde kurulmuştur. Ancak arkeolojik kazılar esnasında Osmanlı öncesi döneme ait herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır. Kasabanın Arnavutça isminin Türkçe Tepedelen'den geldiği açıktır. Buranın tarihi savaşçı dağ kabilelerine karşı verilen sürekli çarpışmalarla doludur.

926 (1520) tarihli tahrir kayıtlarına göre Tepedelen'de bir kadı bulunmakta olup nüfusu yirmi yedi hıristiyan, üç müslüman hânesinden meydana gelmekteydi. Tepedelen Kalesi'nde bir dizdar ve kethüdânın idaresinde 183 muhafız görev yapıyordu. Bu durum dağlık bölgenin kontrolü için askerî bir üs görevi yapmasından kaynaklanıyordu. Nitekim aynı tarihte yakınındaki Skrapar kasabası 105 müslüman, 205 hıristiyan sivil nüfusa sahipti, fakat burada bir dizdarla otuz muhafız bulunuyordu. Diğer yakın kasabalardan Premedi (Përmet) aynı durumdaydı (208 hâne hıristiyan, bir dizdar, on muhafız). Tepedelen'in en ayrıntılı tasvirini 1081 (1670) yılında kasabayı ziyaret eden Evliya Çelebi yapmıştır. Onun verdiği bilgiler kasabanın 1520'lere nisbetle büyük bir gelişme gösterdiğine işaret eder. Buna göre Tepedelen, bir kadı ile Arnavutluk'un yüksek tepelerindeki âsilere karşı mücadele işiyle görevli, emrinde 100 asker bulunan bir voyvoda tarafından yönetilmekteydi. Kalede askerler için ayrılmış kırk küçük ev vardı. Sursuz şehirde ise 200 ev, altı dükkân ve bir cami mevcuttu. Evliya Çelebi, Tepedelen'in fethini Gedik Ahmed Paşa'ya nisbet etmektedir ki bu doğru değildir. Kalenin ölçüsü ve çevresiyle ilgili bilgi de (600 adım) abartılıdır.

Tepedelen, XVIII. yüzyılın sonlarında ve XIX. yüzyılın ilk yıllarında bölgede yarı bağımsız vali olarak hüküm süren, Arnavutluk'un güneyini ve Yunanistan'ın ana bölümünü idaresine alan Tepedelenli Ali Paşa'nın doğum yeridir. Ali Paşa burada yaklaşık 400 m. uzunluğunda büyük bir kale yaptırmıştır. 1820'de tamamlanan kale II. Bayezid yapısıyla birleşmiştir. Uzun kitâbesi Vezir Kapısı'nın üzerinde bugüne ulaşmıştır. Bölgeyi ziyaret eden İngiliz seyyahı William M. Leake, Lord Broughton ve İngiliz romantik şairi Lord Byron kaleden övgüyle söz eder. Byron, Tepedelen'deki Ali Paşa Konağı'nda misafir kalmış, meşhur "Childe Harold"unda buranın ilginç bir tasvirini yapmıştır.

Tepedelen'in son dönemine ait en ayrıntılı bilgi 1306 (1888-89) yılına aittir. Bu dönemde kasabada 1800 nüfus, otuz dükkân ve iki cami mevcuttur; biri Sultan II. Bayezid, diğeri Ali Paşa tarafından yaptırılmıştır. Ayrıca burada bazı tekkeler ve Vjosë nehri üzerinde birçok defa yıkılan taş köprü bulunmaktaydı. Ali Paşa Konağı'nın kalıntıları hâlâ ayaktaydı. Tepedelen kazası dörtte biri hıristiyan olan 20.000 nüfusluk altmış altı köy içermekteydi. Bölgenin dağlık yapısı sebebiyle ziraat sadece nehir boyu uzanan küçük düzlüklerde mümkündü. Nüfusun başlıca geçim kaynağı Evliya Çelebi'nin de zikrettiği gibi keçi ve koyun yetiştiriciliğiydi. Bunların yünlerinden bölgenin ana üretimi olan abâ ve çuval dokumacılığı yapılmaktaydı. Osmanlılar 1912 yılı sonunda Tepedelen'i ve bütün Arnavutluk'u kaybettiler. 1914'te Zografos'un Yunan çeteleri, Tepedelen civarındaki köylerin çoğunu yakıp yıkarak bölgenin Yunanistan'a ilhakını sağlayıncaya kadar pek çok müslüman öldürdüler. 1920 Temmuzunda İtalyan askerleri tarafından işgal edilen Tepedelen Kalesi köylülerden oluşan Arnavutluk askerlerince kuşatıldı. II. Dünya Savaşı'nda Tepedelen ve civarı büyük ölçüde hasar gördü, her iki cami ve taş köprü yıkıldı. Ayakta kalan büyük kale 1960'lı yıllarda onarım görmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Oruç Beğ Tarihi: Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2007, s. 151; Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârîh*, İstanbul 1280, II, 71; Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi in Albania and Adjacent Regions: Kossovo, Montenegro, Ohrid* (trc. ve nşr. R. Dankoff – R. Elsie), Leiden 2000, s. 93-97; J. Godart, *l'Albanie en 1921*, Paris 1922, s. 266-268; *Guide d'Albanie* (ed. A. Buda v.dğr.), Tirana 1958, s. 308-310; Fr. Babinger, *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*, München 1966, II, 63-64; *Historia e Popullit Shqiptar* (ed. Selim Islami – K. Frashëri), Prishtinë 1979, I, 404-405; M. Kiel, *Ottoman Architecture in Albania, 1385-1912*, İstanbul 1990, s. 243-248; Skender Bejko, "Kalaja e Tepelenës", *Monumentet*, sy. 2, Tirana 1971, s. 103-112; *Kāmûsü'l-a'lâm*, III, 1626; "Tepelena", *Fjalor Enciklopedik Shqiptar*, Tiranë 1985, s. 1084-1085.

MACHIEL KIEL

TEPEDELENLİ ALİ PAŞA

(ö. 1822)

Yanya valisi.

Kökeni gibi doğum tarihi de tartışmalı olup Yanya'nın kuzeybatısında yer alan Tepedelen'de muhtemelen 1740 veya 1744'te dünyaya geldi. Döneminde yazılmış bazı kaynaklarda tarihin 1750-1751 olarak gösterilmesi dikkat çekicidir (Holland, s. 109; De Beauchamp, s. 23). Atalarının XVII. yüzyılda Kütahya'dan göç etmiş Nazif isminde bir Mevlevî dervişine dayandığına (Ahmed Müfid, s. 32; Remérand, s. 9) veya Yıldırım Bayezid zamanındaki Arnavutluk seferine katılıp orada yerleşen Anadolu kökenli Türk fâtihlerinden geldiğine (İbrahim Manzour Efendi, s. 4; De Beauchamp, s. 24) dair bilgilerin doğruluğunu araştırmak mümkün olmamakla beraber tevcih edilen üç tuğlu paşalık beratında kendisinden Anadolulu Ali diye bahsedilmektedir. 1805'te Mısır valiliğini elde eden Kavalalı Mehmed Ali Paşa gibi bu dönemde devlet kuracak kadar güç kazanan âyanların böyle olmasa dahi köken bakımından Anadolu'dan göç etmiş ailelere mensup bulunduğunun vurgulanması ayrıca önemlidir. Aile kendini eski müslümanlardan saymaktaydı (De Beauchamp, s. 24). 1717'de Venedik savaşı esnasında Korfu seferinde şehid düştüğü belirtilen büyük babası Muhtar Bey ve babası Veli Paşa, Tepedelen mütesellimliğini ellerinde tutmuşlardır. Hayatı komşularıyla mücadele ile geçen Veli Paşa, 1753'te kırk beş yaşında öldüğünde Ali on üç-on dört (İbrahim Manzour Efendi, s. 6; De Beauchamp, s. 27) veya on beş-on altı (Holland, s. 109) yaşlarındaydı. Annesi Esmihan Koniçe Arnavut beylerinden Zeynel'in kızıdır. Mütehakkim kişiliğiyle annesinin büyük ölçüde etkisinde kalan, onun kurnazlığını ve zekâsını, babasının sert mizacını tevarüs eden Ali'nin gençliği de akrabalarıyla mücadele içinde geçti. Bu sebeple aile 1770'te Tepedelen'den 18 mil uzaklıkta bulunan Gardiki'ye kaçmak zorunda kaldı. Ali önceleri derbendler başbuğu Kurt Ahmed Paşa'nın himayesine girdi, onunla bozuştuğunda Delvine mutasarrıfı Kaplan Paşa'ya intisap etti ve onun Ümmü Gülsün (Ahmed Müfid, s. 42) yahut Emine (İbrahim Manzour Efendi, s. 9; De Beauchamp, s. 61) adındaki kızı ile evlendi (1768); ancak daha sonra Kaplan Paşa'nın aleyhinde ve idamına yol açan gelişmelerde rol oynadı. Delvine mutasarrıfı Mustafa Paşa'nın eşkıya tarafından katli üzerine mîr-i mîranlıkla paşanın ye-